

אגדת ה'יום

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> כח אייר - ה סיון >> בבא קמא ב-יא

הוצאות על הידור במצוות

הכוונה ללימוד עצמי

שאלות וכיווני מחשבה

למה להשקיע דווקא עד שלישי בהידור מצווה?
מה משמעות האמירה "מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא"?
האם הידור מצווה קשור רק בדרך אגב לנושא תשלום הנזיקין, או שיש קשר מהותי? למה הגמרא עוסקת פתאום בהידור במצוות?

המלצה

- לא להתעמק בדיון ההלכתי, אלא בעיקר בסימונו, שמנוסח כעין אמרה אגדית - מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא.
- לבדוק אם אפשר לנסח את המשפט בדרכים אחרות. אם זה אפשרי - זה פותח פתח לחשיבה מדוע בכל זאת התנסחה האגדה דווקא כך.

אגדה אחת בשבוע: בבא קמא ט א-ב

אָמַר רַב אֲסִי, אָמַר רַבִּי זִירָא, אָמַר רַב הוֹנָא: בְּמִצְוֵהּ, עַד שְׁלִישׁ.

מאי 'שליש'?

אֵילִימָא שְׁלִישׁ בֵּיתוֹ, אֶלָּא מַעֲתָה אִי אֶתְרַמִּי לֵיהּ תְּלָתָא מִצְוֹתָא, לִיתִיב לְכוּלֵיהּ בֵּיתֵיהּ?

אֶלָּא אָמַר רַב זִירָא: בְּהִדּוּר מִצְוֵהּ, עַד שְׁלִישׁ בְּמִצְוֵהּ.

בְּמַעֲרָבָא אֲמַרִי מִשּׁוּם דְּרַבִּי זִירָא: עַד שְׁלִישׁ מִשְׁלוֹ, מְכָאן וְאֵילָךְ, מִשְׁלַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

ביאור

רקע: המשנה הראשונה במסכת מסתיימת בדין "מיטב", החיוב על המזיק לשלם לניזק ממיטב שדותיו דווקא. לאחר שהגמרא דנה במשנה, היא מביאה דיון מקביל בנוגע למצוות - עד כמה צריך לשלם כדי לקנות את חפץ המצווה הטוב ביותר.

אמר רב אסי בשם רבי זירא בשם רב הונא: במצווה צריך לשלם עד שלישי.

שליש ממה? מכל הנכסים שיש לאדם? אם כן, אם נזדמנו לאדם שלוש מצוות, הוא צריך למכור את כל ביתו?

אלא אמר רב זירא: בהידור מצווה, צריך לשלם עד שלישי מעבר למחיר הרגיל, כדי לקיים את המצווה המהודרת יותר (למשל לקנות אתרוג יקר יותר וכדומה).

בארץ ישראל אמרו בשם רבי זירא: עד שלישי אדם משלם משלו, מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא.

על האגדה קטעים מהאקומוט על לימוד מצווה (אחת לכתבה אלינו)

יערף כמטר לקחי - מה מטר זה יורד על האילנות ונותן בהם מטעמים לכל אחד ואחד לפי מה שהוא, בגפן לפי מה שהוא, בזית לפני מה שהוא, בתאנה לפי מה שהיא, כך דברי תורה כולה אחת, ויש בה: מקרא, ומשנה, תלמוד, הלכות והגדות.

(ספרי דברים שז)

באיזה סעיף לרשום הוצאות על מצווה?

העמקה בסוגיה

גם אנשים מתוכננים היטב, שרושמים כל הוצאה והכנסה שלהם בטבלה מסודרת, מתלבטים לפעמים מה לכתוב איפה. איפה להכניס הוצאה כספית חריגה על חמש סעודות שבת-חג? בגדים חדשים לכבוד שבועות? באיזו קטגוריה נכנסות ציצית חדשה, בדיקת מזוזות ושלל מצוות אחרות שדורשות כסף? לא משנה עכשיו כמה הוצאנו – זה כבר נעשה וזהו, השאלה עכשיו איך אנחנו מגדירים את ההוצאה הזאת. ייתכן שבסופו של דבר נחליט להכניס את הגבינות של סעודת החג לקטגוריית "מזון", ואת הציצית ל"ביגוד", או שנוסיף עמודה ששמה "מצוות" – ובזה נסגור את הרשימה. אבל מה נרשום על לוח לבנו? איך אנחנו תופסים את ה"תשלום" שלנו לקדוש ברוך הוא? לא בטוח שהאגדה שלנו עונה על השאלה הזאת, וגם לא בטוח שזו אגדה. לכאורה זהו דיון הלכתי בשאלה עד כמה מותר להשקיע בהידור מצווה. ואכן, בעקבות דברי הגמרא התנהל דיון הלכתי בין הפוסקים לאורך השנים, מתי ועד כמה אפשר להוציא סכומים גבוהים כדי להדר במצוות מעבר לחובה הבסיסית, והאם אפשר לבנות על החזרים מהקדוש ברוך הוא.

אולם משהו בניסוח "מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא" נשמע כמו אמירה שאינה רק הלכתית. לא במקרה ה"עין יעקב", אוסף כל האגדות בתלמוד, כולל גם את הדיון הזה. אפשר היה לנסח את הדברים בצורה פשוטה יותר ולחסוך הרבה דיונים, אבל לחכמי ארץ ישראל היה חשוב כנראה לנסח את האמירה כעין מאזניים שקולות – בצד אחד האדם, בצד השני הקב"ה. נתאר לעצמנו ניסוח חלופי: "עד שליש משלו, ומכאן ואילך הרשות בידו, והקדוש ברוך הוא ישלם את שכרו". ייתכן שהמסקנה תהיה זהה, אבל הרושם יהיה שונה; יתרונו של הניסוח בגמרא הוא הסימטריה.

אחרי כמה דפים של דיון בענייני נזיקין, שבהם נאמר בין השאר כי המזיק חייב לשלם ממיטב כספו, עוברת הגמרא לדיון מקביל בענייני מצוות. לכאורה בשני המקרים האדם אמור לתת את הקרקע הכי טובה שיש לו, לפחות עד גבול מסוים – אז איפה ההבדל? אולי הגמרא באה לומר שבשונה ממזיק שפגע בחברו וצריך לשלם לו, האדם מקיים המצוות הוא שותף עם הקב"ה. הוא אינו משלם כמו פושע, כמו לווה או כמו כל אדם אחר שנמצא בעמדת נחיתות מול בעל חובו. המצוות הן ביטוי לקשר שלנו עם הקב"ה, ובמערכת היחסים הייחודית הזו, לפעמים אנו נותנים מצידנו ולפעמים הוא נותן מצידנו. גם אם לא תמיד זה נראה כך, גם אם פעמים רבות יש תחושת פער, הקשר הוא הדדי.

אז לאן להכניס את ההוצאות שלנו על המצוות? תלוי, אולי, בשאלה לאן אנו מכניסים את ההוצאה על מתנה לבת/בן הזוג.

למי יש יותר כבוד

קטע מפרשנות האגדה

מסילת ישרים פרק יט - בביאור חלקי החסידות

הנה כבוד המצוה ויקרה, כבר הזהירונו עליו חז"ל ואמרו (ב"ק ט'): זה א-לי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, ציצית נאה, תפילין נאה, ספר תורה נאה, לולב נאה וכו',

וכן אמרו הידור מצוה עד שליש, עד כאן משלו מכאן ואילך משל הקב"ה. הרי דעת שפתותיהם ז"ל ברור מללו, שאין די בעשות המצוה לבד, אלא שצריך לכבדה ולהדרה.

ולהוציא ממי שלהקל על עצמו יאמר אין הכבוד אלא לבני האדם המתפתים בהבלים אלה, אך הקב"ה אינו תושש לזה, כי הוא מרומם מדברים האלה ונשגב מהם, וכיון שהמצוה נעשית לאמתה די בזה,

אמנם האמת הוא שהאדון ברוך הוא נקרא א-ל הכבוד (תהלים כ"ט), ואנו חייבים לכבדו, אע"פ שאינו צריך לכבודנו ולא כבודנו חשוב וספון לפניו.

זמי שממעט בזה במקום שהיה יכול להרבות, אינו אלא חוטא.